

Истражување за примената на правото за слободен пристап до информациите од јавен карактер од страна на новинарите

Скопје, септември 2012 година

Издавач:

Центар за граѓански комуникации

Лектор:

Татјана Б. Ефтмоска

Графичка подготовка и печат:

Bato & Divajn Graphic Center

Тираж:

200 примероци

Оваа публикација е изготвена со помош на Европската Унија. Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на Центарот за граѓански комуникации и на никаков начин не ги одразува гледиштата на Европската Унија.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

070.422/.423:342.727(497.7)(047.38)

ИСТРАЖУВАЊЕ за примената на правото за слободен пристап до
информациите од јавен карактер од страна на новинарите. - Скопје :
Центар за граѓански комуникации, 2012. - 34 стр. : илустр ; 27 см

ISBN 978-9989-2756-7-8

а) Новинари - Слободен пристап - Истражувања - Македонија

COBISS.MK-ID 91982858

Содржина

Вовед	4
Методологија на истражувањето	6
Клучни наоди од истражувањето	9
Резултати од анкетата на новинарите	11
Резултати од тестирањето на институциите	29
Компаративни податоци во однос на роковите за добивање одговор на барање за информација од јавен карактер	32
Препораки	34

Вовед

Центарот за граѓански комуникации, залагајќи се за транспарентност, отчетност и одговорност на институциите, останува посветен на напорите за јакнење на улогата на медиумите во општеството, имајќи предвид дека тие се од витално значење за демократијата и за обезбедување услови за одговорно и отчетно работење на носителите на власта.

За да можат да ја остварат својата општествена улога, на медиумите, односно на новинарите, им требаат информации. Во демократските општества пристапот до информации е обезбеден преку забрана на цензурата и преку воведување легални механизми кои ќе обезбедат проток на релевантни и точни информации. Гледано од аспект на регулативата, Македонија ги исполнува и двата предуслови, но сериозни слабости се јавуваат во нивната имплементација – затвореноста на институциите и ограничената транспарентност го ограничуваат протокот на информации и ја доведуваат во прашање слободата на медиумите во земјата. Оваа состојба нè враќа кон суштината на проблемот: како да се оствари едно од основните човекови права – правото на информација – и како медиумите да го обезбедат пристапот до нив. Еден од ефикасните инструменти за тоа е и Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер.

Со цел да се добие јасна слика за сегашната примена на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер од страна на новинарите, изработено е ова длабинско истражување, кое опфаќа анкета со новинари, тестирање на институциите како одговараат на новинарските барања за информации и компаративен приказ на законските рокови за добивање одговор во Република Македонија и во другите европски земји, како и во Европската Унија. Истражувањето ни дава валиден приказ на актуелните состојби и претставува добра појдовна основа за ефикасно спроведување на натамошни активности во насока на поголема примена на Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер од страна на новинарите, што понатаму ќе влијае врз подобрување на квалитетот на информирањето.

Оваа анализа е дел од активностите предвидени со проектот „Пристапот до информации – извор за поквалитетно информирање“, финансиран од Европскиот инструмент за демократија и човекови права (ЕИДХР), кој Центарот за граѓански комуникации го спроведува во соработка со Access Info Europe од Шпанија и со Балканската истражувачка мрежа на новинари – БИРН Македонија. Целта на проектот е да се искористат позитивните искуства на старите и на новите членки на ЕУ во насока на едукацијата на македонските новинари како да го користат пристапот до информациите од јавен карактер во дневното новинарство, како да бараат информации не само во Македонија, туку и во другите земји во светот кои ја имаат оваа регулатива, како и во европските институции. Во рамките на проектот, посебен акцент ќе биде ставен и врз примената на слободниот пристап до информации во истражувачкото новинарство, за што ќе биде искористено големото искуство на новинарите во Бугарија, кои преку овој инструмент обелоденија низа корупциски скандали во земјата, меѓу другите и за злоупотребата на парите од европските фондови.

Методологија на истражувањето

Истражувањето направено со цел да се оцени кои се причините за малата употреба на Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер од страна на новинарите опфаќа анкета со репрезентативен број новинари од земјата и тестирање на институциите како одговараат на барања доставени од новинарите. Анкетирањето беше направено на унифициран прашалник и опфати 60 новинари од 30 медиуми во земјата, и тоа 12 телевизии (7 национални ТВ: Канал 5, Сител, Телма, 24 Вести, Алфа, МТВ, Алсат М, и 5 локални ТВ: Ирис-Штип, Тера-Битола, Коха-Тетово, Канал Визија-Прилеп, Далга КРТ-Куманово); 11 весници (8 дневни весници: Дневник, Утрински весник, Вест, Фокус, Нова Македонија, Вечер, Капитал, Ден, и 3 неделници: Фокус, Глобус и Јавност-Битола); 4 радија (2 национални радија: Македонско радио и Радио Слободна Европа, и 2 локални радија: Радио Кочани и Супер радио-Охрид); 2 интернет-портали (Плусинфо и Диверзити медиа) и 1 новинска агенција (МИА).

Анкетирањето на новинарите беше спроведено во периодот февруари-април 2012 година. Анкетниот прашалник беше дизајниран така што овозможи да се добијат сознанија за актуелната состојба во однос на примената на правото на пристап до информациите од јавен карактер, како што се, меѓу другите:

- запознаеноста на новинарите со правото за слободен пристап до информациите од јавен карактер;
- досегашното искуство на новинарите во примената на правото за пристап до информациите од јавен карактер;
- причини за малата применена Законот за пристап до информациите од јавен карактер во своето работење;
- запознаеноста со правото на пристап до информации во други земји во светот и во институциите на ЕУ;
- што треба да се направи за да се охрабрат новинарите за поголема примена на пристапот до информациите од јавен карактер и др.

Тестирањето на институциите преку доставување барања за пристап до информациите од јавен карактер од страна на новинарите беше спроведено со доставување на 40 барања. Сите барања беа доставени до

институциите на 22 март 2012 година, со посредство на ЦГК (во рамките на анкетниот прашалник, беше дадена можност анкетираниот новинар да посочи информација за чие добивање би го искористил Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер).

Барањата беа испратени по пошта и формата во која се бараше да биде извршено добивањето на побараните информации од јавен карактер беше „фотокопија“ испратена по пошта. Ова значеше обврска на имателот на информацијата во законскиот рок да обезбеди пристап до информациите во вид на фотокопија која ќе ја испрати на наведената адреса од страна на новинарот. Со ова се избегна дополнително „задолжување“ на новинарот од страна на имателот на информацијата да дојде лично во институцијата и да ја земе бараната информација. Истражувањето беше дизајнирано на таков начин што поднесените барања за пристап до информациите се однесуваа на информации кои имателите ги поседуваат или треба да ги поседуваат. Бараните информации не беа информации кои вообичаено би се очекувало да не се достапни, односно да се под посебен заштитен режим. Следствено на тоа, истражувањето не ја испитуваше примената на исклучоците (членот 6 од Законот за слободен пристап).

Во согласност со предвидената методологија, одговорите што новинарите ги добија се групираа во следниве категории:

Добиени информации: Бараните информации се доставени писмено (како што е побарано). Информациите кои се добиени се одговор на прашањето и се главно целосни.

Делумен пристап: Документите се доставени со делови кои се затемнети или дел од информациите се „отстранети“. Сè додека законот за слободен пристап јасно ги посочува причините за недостапност на некои информации, делумниот пристап се смета за соодветен одговор.

Писмени одбивања: Одбивањето да се обезбеди бараната информација треба да биде во писмена форма на решение и да ги наведе причините за недостапност до информациите. Писмените одбивања обезбедуваат основа за поднесување жалба, па затоа се внимава формата на одбивањата да биде соодветна (на пример, кога формата за одбивање е со „известување“).

Препраќање: Институцијата или: (а) обезбедува писмен одговор кој го упатува граѓанинот до друга институција, или (б) го доставува барањето

до друга, соодветна, институција. Вториот начин е соодветен одговор, ако институцијата што го добила оригиналното барање е очигледно точната локација за информациите.

Неадекватен одговор: Доставените информации се во голем дел нецелосни, нерелевантни или незадоволителни на некој друг начин, демонстрирајќи занемарување на правото за пристап до информации.

Премолчено одбивање: Оваа категорија ги опфаќа имателите кои не дале никаков одговор, односно на овие барања „администрацијата молчи“. Во овој случај, нема формално одбивање и информации не се доставени во законскиот рок. Овој резултат е забележан по истекот на временскиот рок за одговарање на барањето.

Задоцнети одговори: Одговорите кои се доставени по истекот на законскиот рок.

Неможност да се поднесе: Едно барање се обележува како „неможно да се поднесе“ кога новинарот не може лично да го поднесе барањето.

Клучни наоди од истражувањето

- Недоволно познавање на новинарите на правото за слободен пристап до информациите од јавен карактер. Само 50% од анкетираниите новинари се целосно запознаени со ова свое право.
- Новинарите ја оценуваат достапноста до информациите од јавен карактер како тешка, и тоа делумно или целосно. Притоа, ниту еден од анкетираниите не оценил дека пристапот до информациите е лесен.
- Мала примена на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер. Доминантен дел од анкетираниите новинари, односно 58% од нив, во изминатите 6 години ниту еднаш не доставиле барање за пристап до информација од јавен карактер.
- Само 3% од анкетираниите новинари знаат за кустиот рок од 5 дена за добивање информација од јавен карактер која е побарана усно.
- Доминира негативно искуство на новинарите за третманот на државните институции кон нивните барања за слободен пристап до информациите од јавен карактер. Дури 87% од анкетираниите новинари кои имаат искуство во барањето информации од јавен карактер ги оценуваат добиените одговори како нецелосни.
- Два клучни аргументи на новинарите за слабата примена на правото за слободен пристап до информациите од јавен карактер се недовербата во институциите дека ќе ги достават побараните информации и долгите рокови за добивање одговор.
- Речиси половина од новинарите не го знаат своето право за барање информации од јавен карактер во други земји во светот каде што е на сила закон за слободен пристап до информации.
- Ниска искористеност на правото за слободен пристап до информациите од јавен карактер од институциите на Европската Унија. Само 7% од анкетираниите новинари доставиле барање за

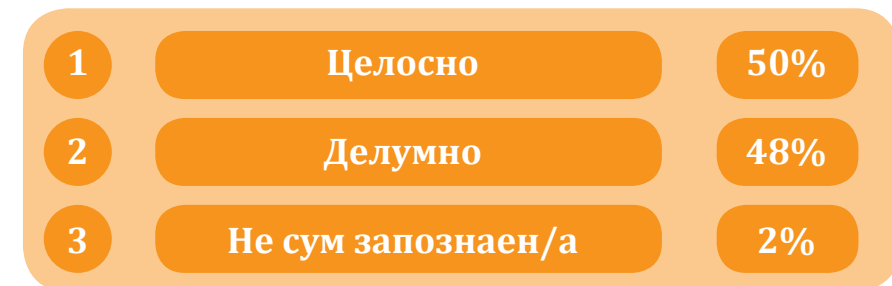
информација од јавен карактер во институциите на Европската Унија, а 28% од нив не ни знаат за ова свое право.

- Според новинарите, за поголема искористеност на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер, неопходно е институциите подоследно да го почитуваат законот (78%), да се скратат роковите за добивање одговор (75%) и новинарите да се едуцираат за можностите што ги нуди овој закон (68%).
- Тестирањето на институциите како одговараат на новинарските барања за информации спроведено во рамките на ова истражување покажа дека само 37,5% од институциите ги доставија побараните информации.
- Државните институции недоследно го почитуваат Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер и сакаат да ја сочуваат удобната позиција на пласирање само на оние информации кои им одат во прилог на нивните интереси, а кои не секогаш ги одразуваат и интересите на граѓаните.
- Со законскиот рок од 30 дена за доставување одговор на барањето за информација од јавен карактер, Република Македонија ѝ припаѓа на групата европски земји со најдолги рокови.

Резултати од анкетата на новинарите

- Само 50% од новинарите оцениле дека се целосно запознаени со своето право на слободен пристап до информациите од јавен карактер. Високи 48% од анкетираниите констатирале дека се делумно запознаени, а само 2% од нив дека воопшто не се запознаени.

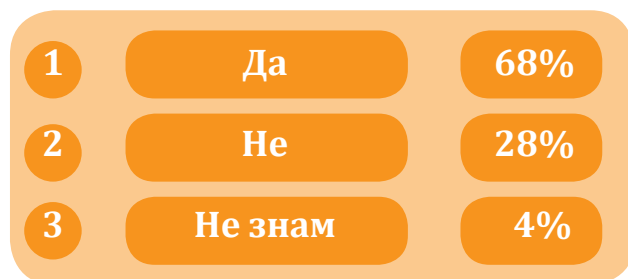
Колку сте запознаени со вашето право на слободен пристап до информациите од јавен карактер?

Тоа што само половина од новинарите се целосно запознаени со своето право за слободен пристап до информациите од јавен карактер говори за потребата од зголемување на познавањето на новинарите за можностите што ги нуди Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер во насока кон зголемување на квантумот информации со кои располагаат медиумите и кон подобрување на квалитетот на информирањето. Фактот дека во анкетата доминираат искусни новинари може да доведе и до заклучокот дека процентот на новинари кои не се целосно запознаени со ова свое право е уште поголем на ниво на целата новинарска фела, во која сега доминираат млади и недоволно искусни новинари. Оттука логично се наметнува дилемата како новинарите ќе влијаат врз поголема транспарентност и отчетност на институциите во земјата ако не го познаваат ова свое право и воедно, преку медиумите во кои работат, не придонесуваат кон тоа да ги запознаат со ова право и сите граѓани на Република Македонија.

- Доминантен дел од анкетираниите новинари (68%) се согласуваат со констатацијата дека Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер е корисна алатка за нив. 28% од новинарите, пак, не гледаат на Законот како на алатка за добивање информации.

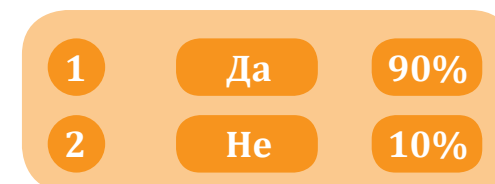
Дали сметате дека Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер е корисна алатка за новинарите?

Тоа што две третини од анкетираниите новинари гледаат потенцијал во Законот е охрабрувачки и говори дека постои можност во иднина да се зголеми примената на правото на пристап до информации од јавен карактер и да се засили притисокот врз институциите да обезбедуваат поголем проток на релевантни информации, како и да демонстрираат поголема отвореност во своето работење. Имено, во едно демократско општество, од суштинско значење е луѓето да имаат пристап до широк опсег на информации, со цел на вистински и ефикасен начин да учествуваат во работите кои ги засегаат. Јавните институции располагаат со многу информации во име на јавноста. Информациите ѝ припаѓаат на јавноста и затоа сите граѓани имаат право на пристап до овие информации, а медиумите се тие кои можат да обезбедат поголема дисеминација на тие информации.

- Дури 90% од анкетираниите новинари оцениле дека имале потреба од информации од јавен карактер, а само 10% дека немале таква потреба.

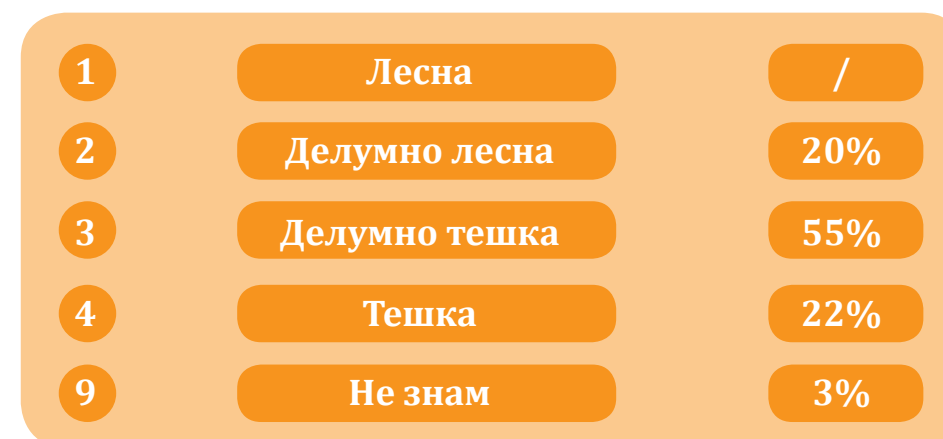
Дали некогаш сте имале потреба од информации од јавен карактер?

Овој резултат е сосема очекуван бидејќи институциите располагаат со многу информации кои, поради природата на новинарската работа, секако се покажале како потребни за медиумско објавување. Воедно, тоа што доминантен дел од новинарите велат дека имале потреба од информации од јавен карактер секако упатува и на потребата од примена на проактивен однос на институциите во однос на пласирањето на овие информации, што би значело нивно соопштување во јавноста без да се чека за нив да се достават барања за пристап.

- 77% од новинарите сметаат дека достапноста до информациите е тешка, односно делумно тешка. Загрижувачки е податокот дека ниту еден од анкетираниите новинари не одговорил дека пристапот до информациите е лесен.

Како воопшто ја оценувате достапноста до информациите од јавен карактер?

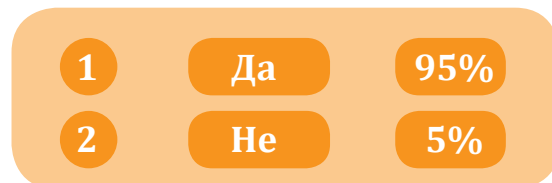

Ова секако доведува до оценката дека институциите не ја почитуваат позитивната обврска навреме да објавуваат информации за своите главни активности, политики и резултати, со што ќе ѝ овозможат на пошироката јавност да знае што работат институциите, да се вклучи во активностите кои ќе ги оцени за соодветни и, во крајна линија, да ги контролира државните институции и на национално, и на локално ниво. Воедно, оценката дадена од повеќе од две третини од анкетирани новинари дека достапноста е тешка или делумно тешка упатува и на заклучокот дека институциите недоследно го почитуваат членот 10 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, кој ги обврзува имателите на информации редовно да информираат за програми, ставови, мислења, студии и други слични документи што се однесуваат на акти од надлежност на имателот на информацијата; редовно да објавуваат податоци што се однесуваат на задачите и на работите што ги врши имателот на информации во рамките на надлежностите утврдени со закон; да издаваат информативни билтени, да воспостават други облици на информирање итн. Доследната примена на член 10 од Законот, всушност, им налага на институциите да имаат проактивен однос во обезбедувањето на информациите од јавен карактер наместо да чекаат некој да ги побара тие информации за да бидат доставени.

- **Дури 95% од анкетирани новинари велат дека знаат кои се иматели на информациите од јавен карактер, а само 5% од нив велат дека не знаат.**

Дали знаете кои се иматели на информациите од јавен карактер?

Сепак, дел од следните одговори на анкетирани откриваат дека овде станува збор за субјективна оценка на новинарите, која не може да се потврди.

- **Новинарите најмногу ги препознаваат државната и локална власт како иматели на информации од јавен карактер. Само една третина од нив знае дека правните лица не се иматели на информации од јавен карактер, а половина дека таа обврска ја имаат дури и физичките лица со јавни овластувања.**

*Кои од следниве информации се однесуваат на Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер?
(по еден одговор во секој ред)*

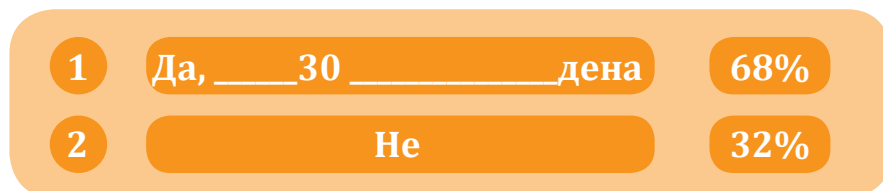
	Да	Не	Не знае
Q5_1 Информации за државната власт	94%	3%	3%
Q5_2 Информации за локална власт	94%	3%	3%
Q5_3 Информации за јавни установи	88%	2%	10%
Q5_4 Информации за правни лица	36%	32%	32%
Q5_5 Информации за физички лица кои вршат јавни овластувања	52%	14%	34%

Високи 94% од анкетирани новинари знаат дека иматели на информации од јавен карактер се институциите на државната и на локалната власт. Останатите 6% или велат дека државната и локалната власт не се иматели на информации, или дека не знаат. Во однос на јавните установи, расте бројот на новинари кои не знаат дека и тие се иматели на информации, односно 88% од анкетирани новинари ги идентификуваат како иматели, а останатите 12% или велат дека не се, или не знаат. Најмало е препознавањето на физичките лица кои вршат јавни овластувања како иматели на информации од јавен карактер. Имено, половина новинари за нив велат дека се иматели на информации од јавен карактер, а другата половина не смета така. Само една третина од новинарите знаат дека правните лица не се иматели на информации. Овие резултати секако одат во прилог на оцената за недоволно познавање на правото за пристап до информациите од јавен карактер од страна на новинарите.

- Недоволното познавање на правото на пристап до информациите од јавен карактер од страна на новинарите го потврдуваат и добиените одговори на прашањето за законски предвидениот рок за добивање одговор.

Дали знаете кој е законски предвидениот рок за одговор на барањето ако го поднесете писмено?

Речиси една третина од новинарите не го познаваат ниту крајниот рок во кој институциите треба да одговорат на писмено доставеното барање. Во согласност со членот 21 од Законот, имателот на информацијата е должен да одговори на барањето веднаш, а најдоцна во рок од 30 дена од денот на приемот на барањето.

- Само 3% од анкетираниите новинари знаат за кусиот рок од 5 дена за добивање информација од јавен карактер која е побарана усно.

Дали знаете кој е законскиот рок за одговор на барањето ако го поднесете усно?

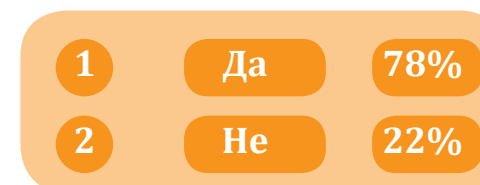

Исклучително ниско е познавањето на членот 13 од Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер, кој предвидува дека ако барателот поднесе усно барање за информација, имателот на информацијата е должен во рок од 5 дена да му овозможи на барателот пристап до неа, преку увид или препис, фотокопија или електронски

запис од бараната информација. Познавањето на ова право е особено значајно за новинарите и нивните напори за побрзо доаѓање до потребните информации и за нивно објавување.

- Високи 78% од новинарите знаат дека постојат одредени санкции за институциите ако не ги достават побараните информации или ако одговорот вон законскиот рок. Само 22% од новинарите не знаат за оваа можност, односно за ингеренциите на Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер.

Дали сте информирани дека постојат одредени санкции ако не добиете одговор на барањето или ако ви биде одговорено вон законскиот рок?

Сепак, имајќи предвид дека станува збор за новинари чијашто работа е да информираат, можеби и на овој удел од 22% од искусни новинари кои не го знаат ова право треба да се гледа како на неповолен. Во согласност со членот 44 од Законот, предвидена е глоба во износ од 300 до 500 евра во денарска противвредност за прекршок на службеното лице за посредување со информации кај имателот на информацијата доколку во предвидениот рок неосновано не посредува во доставување на информацијата.

- Дури 72% од новинарите оценуваат дека преку Законот за пристап до информациите од јавен карактер може да се дојде до релевантни податоци кои, преку медиумите, треба да ѝ бидат достапни на пошироката јавност. Само 22% од нив оценуваат дека не гледаат таков потенцијал во Законот, а 6% велат дека не знаат.

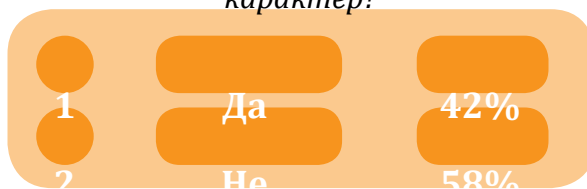
Дали сметате дека преку Законот за пристап до информациите од јавен карактер, може да се дојде до релевантни податоци кои преку медиумите треба да ѝ бидат достапни на пошироката јавност?

Ова е охрабрувачки и говори дека кај новинарите има висока свест за можностите што ги нуди Законот, што може да претставува добра основа за зголемување на неговата примена во иднина.

- **Доминантен дел од анкетираниите новинари, односно 58% од нив, во изминатите 6 години ниту еднаш не го искористил своето право за слободен пристап до информациите од јавен карактер. 42% од нив побарале информација повикувајќи се на своето законско право.**

Дали некогаш сте доставиле барање за информации од јавен карактер?

Овие резултати недвосмислено говорат за исклучително мала примена на ова право од страна на новинарите. Тргувајќи од фактот дека во анкетата беа вклучени искусни новинари, може да се констатира дека во медиумските редакЦИИ не владее позитивна клима во однос на примената на ова законско право во функција на зголемување на протокот на информации, со што би се влијаело врз подобрување на квалитетот на информирањето.

- **Во насока на малата примена на правото за слободен пристап до информациите од јавен карактер одат и следните резултати од анкетата – дека анкетираниите новинари досега доставиле само 205 барања, од кои 95 барања се доставени во 2011 година.**

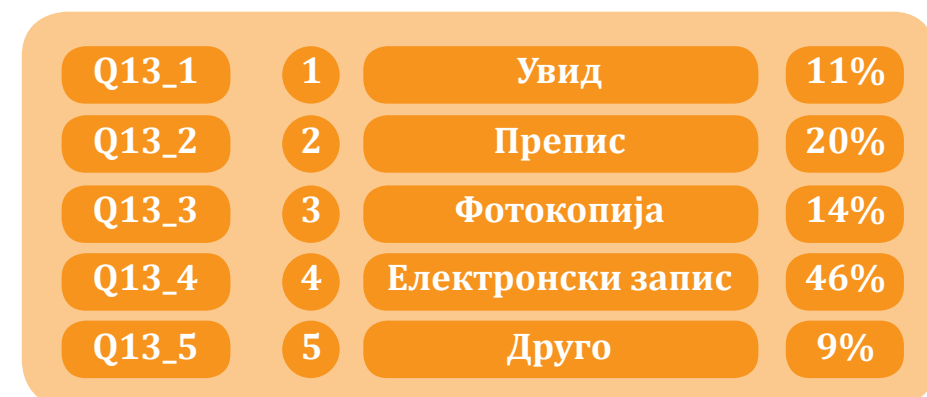
Колку барања имате доставено досега?

Произлегува дека речиси половина (46,3%) од барањата се доставени во 2011 година, што укажува на тренд на зголемување во примената на Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер, кој се применува од 1 септември 2006 година, и на некои, иако мали, сепак позитивни промени.

- **Новинарите доминантно (46%) барале од институциите да им ги достават информациите по електронски пат.**

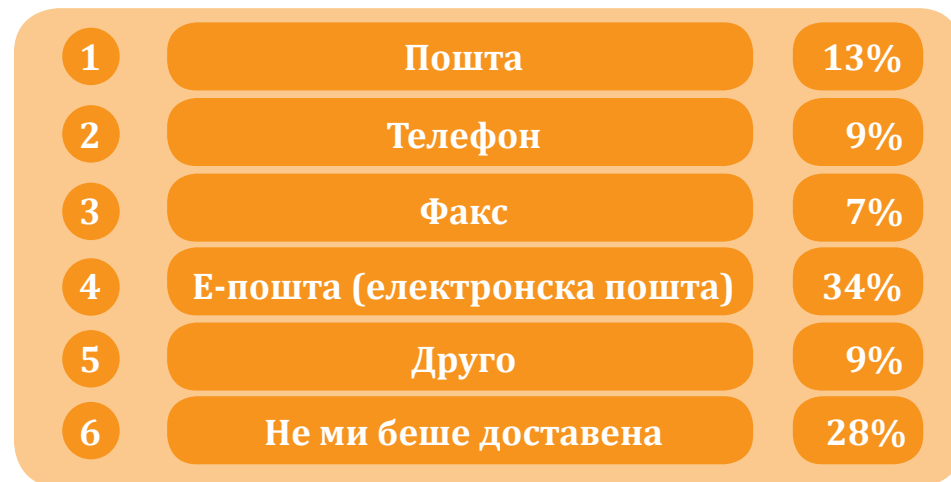
Во каква форма главно сте ја барале информацијата?
(можни се повеќе одговори)

На второ место, со застапеност од 20% според формата во која новинарите ги бараат информациите, е преписот, па следува фотокопија, со 14%, и увидот, со 11%.

- **Очекувано, со оглед на формата во која ги барале информациите, новинарите најголем дел од нив ги добиле по е-пошта, и тоа 34%.**

На кој начин главно ви ја доставиле бараната информација?

По пошта се добиени 13% од информациите, 9% по телефон и 7% по факс. Сепак, дури 28% од анкетираниите новинари велат дека воопшто не добиле одговор на побараните информации.

- **Просечното време на чекање за добивање на побараните информации изнесува 25 дена.**

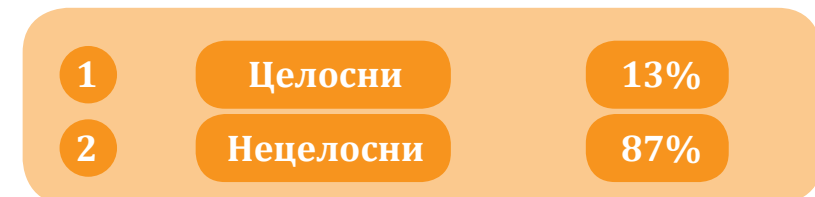
Наведете го времето на чекање (во денови) за информацијата која сте ја барале: (може да се наведат и повеќе денови, за повеќе барања)

Време на чекање на одговорот: _____25_____ денови

Ова времетраење произлегува оттаму што најголем дел од институциите недоследно го почитуваат ставот 1 од членот 21 од Законот, каде што се наведува дека имателот на информацијата е должен веднаш да одговори по барањето на барателот, а најдоцна во рок од 30 дена од приемот на барањето. Имено, само мал дел од институциите ги доставуваат побараните информации за само неколку дена, за разлика од повеќето, кои буквално го чекаат 30-от ден за доставување на одговорите.

- **Дури 87% од новинарите ги оценуваат добиените одговори на доставените барања како нецелосни. Задоволни од одговорите се само 13% од анектираните.**

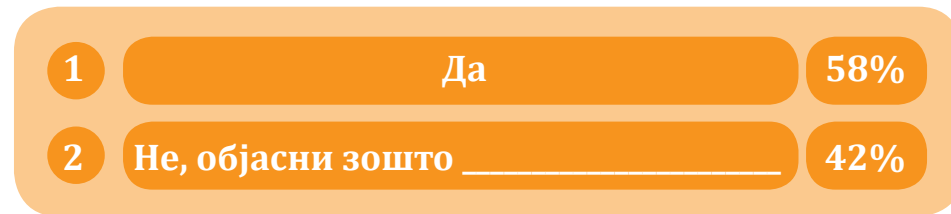
Како генерално ги оценувате добиените одговори?

Овие наоди се поразителни и, секако, говорат за недоследна примена на Законот од страна на институциите, кои со своето однесување ја доведуваат во прашање целта на донесувањето на ова законско решение, а тоа е отворање на институциите кон граѓаните, зголемување на контролата на јавноста врз работата на државните органи и сите носители на јавни овластувања, што во крајна линија би требало да води кон зголемување на довербата на граѓаните во носителите на јавните функции и во јавната администрација.

- **Доминантен дел од новинарите, односно 58% од нив, добиените информации ги искористиле за објавување во своите медиуми.**

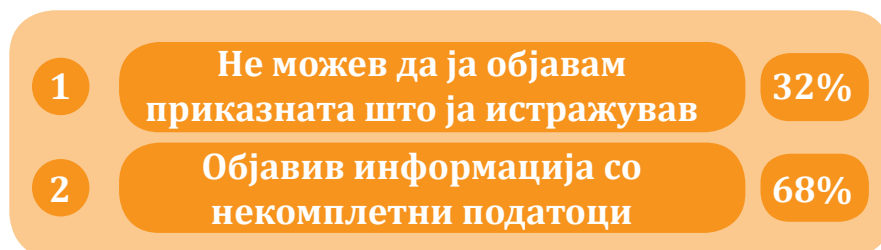
Дали добиените информации ги објавивте во вашите текстови?

Ова говори дека новинарите сепак успеале и нецелосните информации да ги искористат за своите новинарски текстови, односно прилози. Податокот дека 42% од новинарите не ги објавиле добиените информации говори за формалниот карактер на добиените одговори, кои во суштина не го понудиле побараниот одговор.

- **Над две третини од новинарите велат дека како последица на тоа што не ја добиле или добиле нецелосна информација, биле принудени да објават информација со некомплетни податоци. Една третина, пак, велат дека воопшто не можеле да ја објават приказната што ја истражувале.**

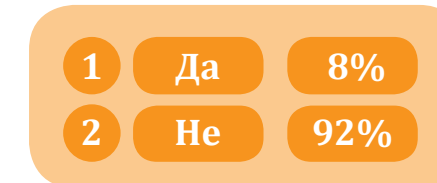
Кои беа последиците од тоа што воопшто не ја добивте информацијата или добивте нецелосна информација?

Ова се, секако, крајно неповолни последици на недоследноста со која институциите го почитуваат Законот врз квалитетот на информирањето на медиумите.

- **Доминантен дел од новинарите, односно 92% од нив, никогаш не доставиле жалба поради неодговарање на нивното барање. Само 8% од анкетираниите новинари имаат доставено жалба.**

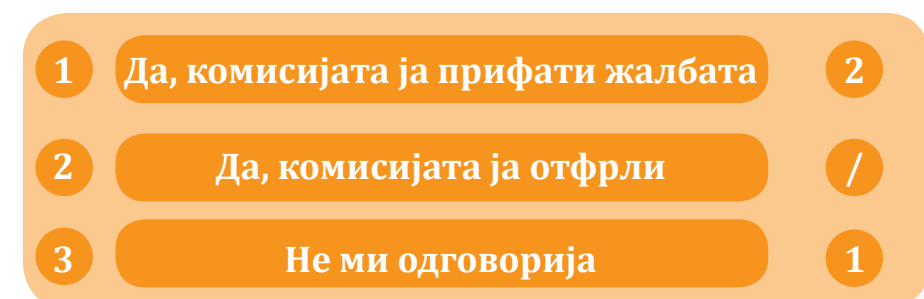
Дали сте поднеле жалба поради неодговарање на барањето?

Ова, секако, говори за малата примена на правото на жалба до Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер. Право да се жали има барателот на информацијата и кога неговото барање ќе биде одбиено или кога ќе се соочи со молчење на администрацијата.

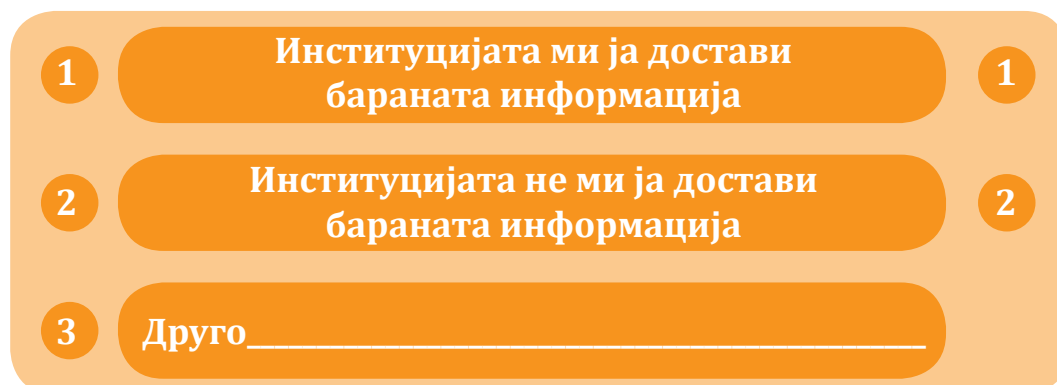
- **Од трите доставени жалби од анкетираниите новинари, Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер прифатила две, а не одговорила на една жалба на новинар.**

Дали ви било одговорено на жалбата?

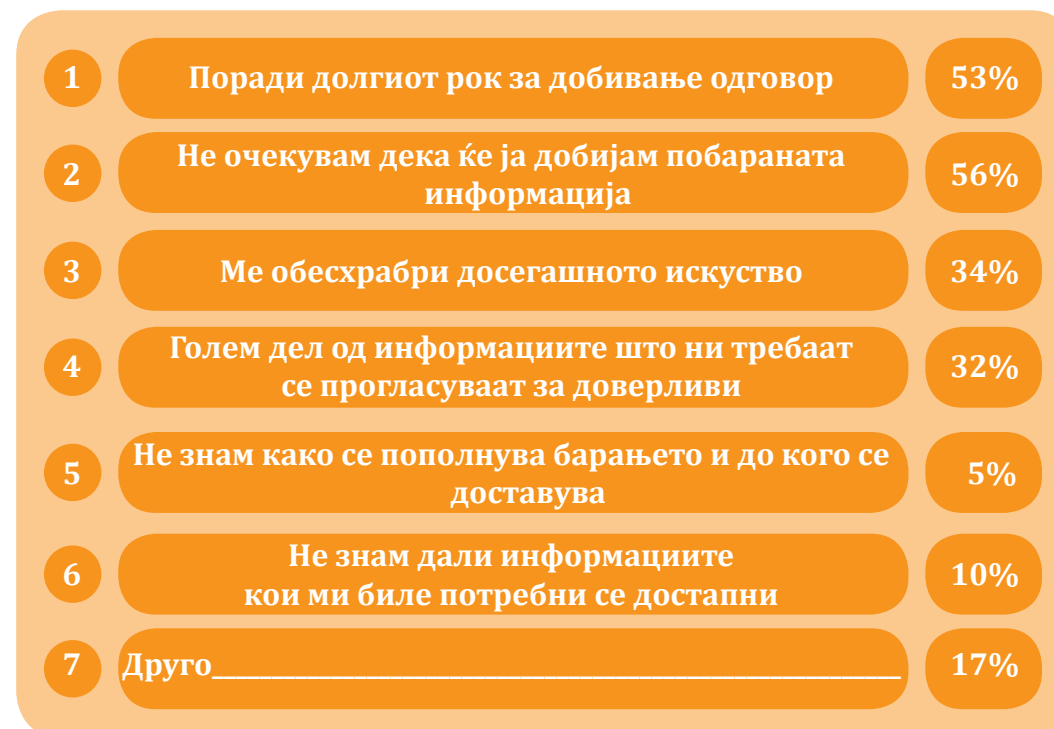
- Епилогот од жалбената постапка е што, во еден случај, Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер овозможила да се добие побараната информација, а во два случаи, не.

Што се случи по одговорот од Комисијата?

- Прашањето за причините за целосно некористење или за малата примена на Законот за пристап до информациите од јавен карактер во работењето на новинарите открива дека најголем виновник за тоа е нивната недоверба во институциите, од кои што не очекуваат дека ќе ја добијат побараната информација.

Зошто не го користите или малку го користите Законот за пристап до информациите од јавен карактер во своето работење? (можни се повеќе одговори)

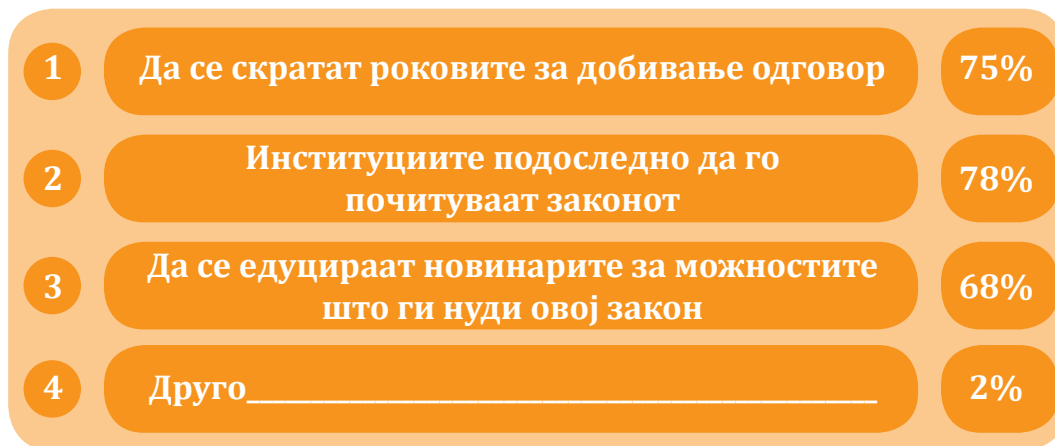

Ова е проблем број 1 за дури 56% од анкетираниите новинари. Втор значен проблем за 53% од нив е долгиот рок за добивање одговор. Една третина од новинарите вели и дека се обесхрабени од досегашното искуство и дека голем дел од информациите што им се потребни се прогласуваат за доверливи. Значајно е да се наведе дека 10% од анкетираниите велат дека не знаат дали информациите кои им биле потребни се достапни, а 5% дека не знаат како се пополнува барањето и до кого се доставува.

- Според новинарите, за повеќе да го применуваат пристапот до информациите од јавен карактер, неопходно е институциите подоследно да го почитуваат законот (78%), да се скратат роковите за добивање одговор (75%) и да се едуцираат новинарите за можностите што ги нуди овој закон (68%).

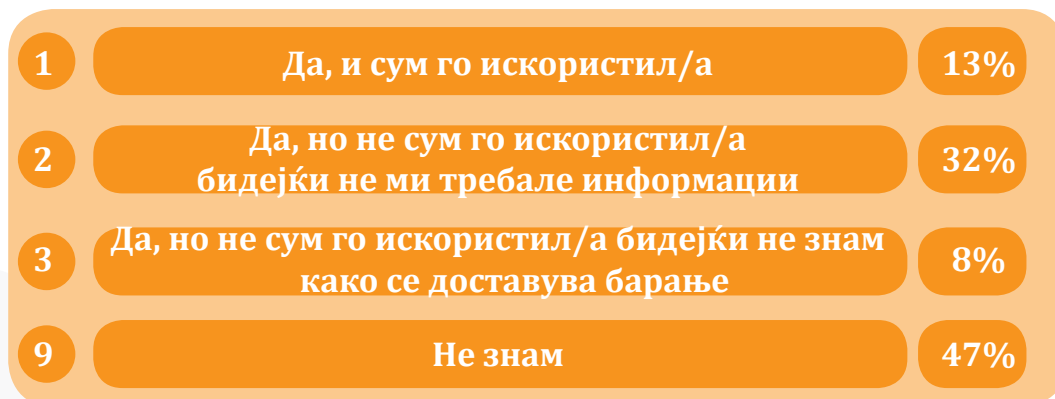
Што треба да се направи, според вас, за поголема примена на пристапот до информациите од јавен карактер од страна на новинарите?

(можно е да се заокружат повеќе одговори)

- Речиси половина од новинарите, односно 47%, не знаат дека имаат право да достават барање за информација од јавен карактер во други земји во светот каде што има вакви закони.

Што мислите, дали имате право да доставите барање за информација од јавен карактер во други земји во светот каде што има вакви закони?

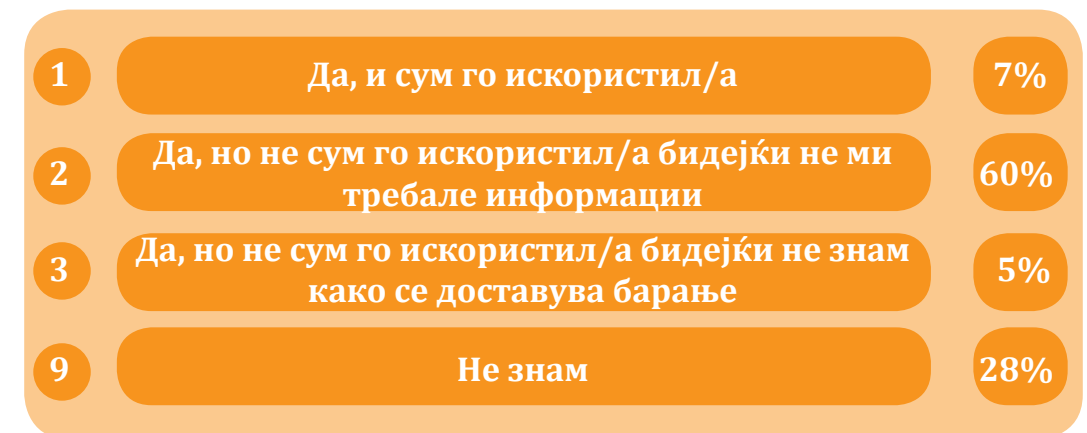

Само 13% од новинарите го знаат и го искористиле ова право. Една третина од нив вели дека го знаат ова свое право, но не го искористиле

затоа што не им требале информации, а 8% го знаат правото, но не го искористиле бидејќи не знаат како се доставува барање. Одговорите на ова прашање секако одат во прилог на оценката дека е неопходно новинарите да се запознаат со ова свое право, но и да стекнат знаење како да го искористат.

- Само 7% од анкетираниите новинари доставиле барање за информација од јавен карактер во институциите на Европската Унија, а 28% од нив не ни знаат за ова свое право. Доминантен дел од новинарите, односно 60% од нив, велат дека го знаат ова свое право, но не го искористиле бидејќи не им требале информации. Дел од новинарите, односно 5%, велат дека знаат за оваа можност, но не ја искористиле, бидејќи не знаат како се доставуваат барањата.

Што мислите, дали имате право да доставите барање за информација од јавен карактер во институциите на ЕУ?

Овие сознанија за малата примена на правото на пристап до информациите од јавен карактер во институциите на ЕУ се неповолни ако се има предвид кандидатскиот статус на земјата и силните европски аспирации кои упатуваат на интензивна соработка на Македонија со институциите на ЕУ. Оттука, со право може да се смета дека институциите во Брисел располагаат со информации чие објавување би било од интерес на

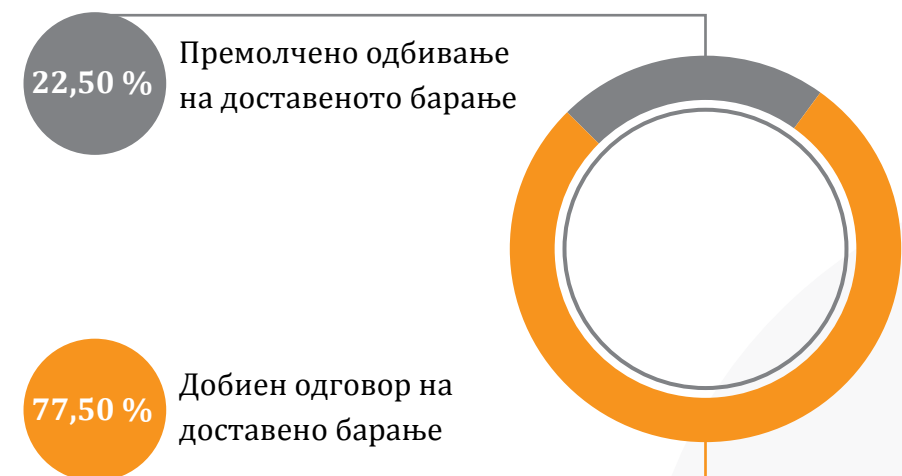
македонската јавност. Имајќи го ова предвид, се наметнува потребата во иднина да се работи врз зголемување на информираноста на новинарите за ова право, но исто така и врз подобро познавање на работите во однос на тоа какви информации можат да се добијат од институциите на ЕУ.

Резултати од тестирањето на институциите

Анализата на резултатите распоредени по горенаведените категории дава одговор зошто новинарите ретко посегнуваат по Законот за слободен пристап за да дојдат до информациите, дали причината е во пролонгирањето на законскиот рок (доколку е поголем бројот на задоцнетите одговори) или неадекватните одговори ги внесуваат во апатија и немање желба за користење на алатката за слободен пристап, односно дали преголемиот број премолчени одбивања од имателите на информации се вистинската причина.

Со цел да се добие целосна претстава за односот на институциите кон побараните информации од новинарите, на следната слика е даден соодносот на добиените одговори (без навлегување во нивната содржина) и на одбивање на институциите да дадат каков било одговор на доставените барања. Според оваа поделба, институциите одговорија на 77,5% од доставените барања за информации, додека во преостанатите случаи, односно во 22,5% од доставените барања, новинарите се соочија со молчење на администрацијата, поточно е евидентирано премолчено одбивање.

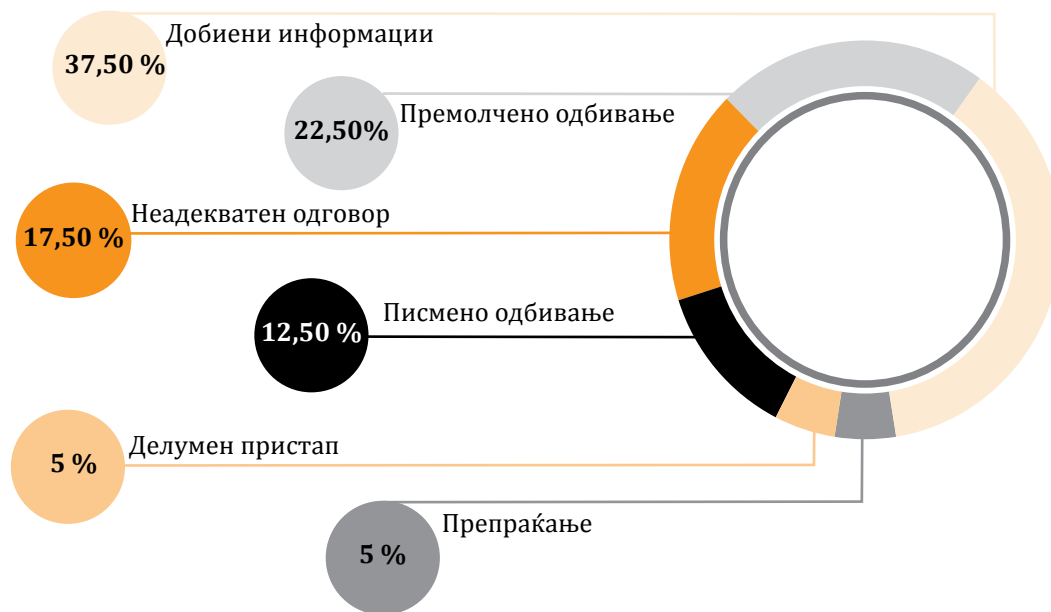
Добиени одговори од институциите на барањата за информации доставени од новинарите

Ваквиот сооднос на прв поглед е задоволителен бидејќи упатува на заклучокот дека над три четвртини од институциите одговориле на доставените барања за информации од јавен карактер.

Сепак, вистинската слика ја дава следното ниво на поделба на добиените одговори од аспект на тоа дали со доставените одговори се добиени побараните информации или станува збор за неадекватни одговори, писмено одбивање да се даде одговор, потоа одговори со кои барателот на информацијата информирал за нивно препраќање и други поделби предвидени во согласност со методологијата на ова истражување. Подеталната анализа на добиените одговори ја дава следната структура:

Структура на добиените одговори

Добиени информации се евидентирани во 37,5% од доставените барања и во нив се вбројуваат одговорите со кои побараните информации се добиени во целост онака како што се побарани од новинарите.

Делумен пристап е обезбеден во 5,0% од доставените барања, при што и во двата случаи имателот на информации одговорил дека за целосен одговор на барањето му треба мислење од Агенцијата за заштита на личните податоци, односно одговор на прашањето дали со доставување на побараните информации ќе го прекрши тој закон.

Писмени одбивања да се достават побараните информации се евидентирани во 12,5% од барањата; институциите во еден случај ја прогласија информацијата за доверлива, а во останатите случаи понудија не многу аргументирани ставови за одбивање на барањето.

Препраќање на барањата е евидентирано во 5% од случаите во кои институциите до кои беа доставени барањата ги информираа новинарите дека нивното барање е препратено до други соодветни, односно надлежни институции. До моментот на изработката на оваа анализа, од четирите препратени барања одговор е добиен на едно.

Неадекватни одговори, во кои доставените информации во голем дел беа нецелосни, нерелевантни или незадоволителни на некој друг начин, демонстрирајќи занемарување на правото за пристап до информации, се евидентирани во 17,5% од случаите.

Премолченото одбивање, кое опфаќа случаи во кои имателите не дадоа никаков одговор и го одбраа инструментот „администрацијата молчи“ во дури 22,5% од доставените барања.

Во тестирањето на институциите не беа евидентирани случаи на задоцнети одговори или неможност да се поднесе барањето.

Овој резултат добиен од тестирањето на институциите на доставени барања од новинарите секако упатува на заклучокот дека, од една страна, не мал дел од новинарите преку овој инструмент дојдоа до релевантни податоци, кои подоцна, според оценка на самите новинари, беа основа за солидни новинарски извештаи, а од друга страна, дека институциите сè уште покажуваат ниска свесност за нивната одговорност навремено и целосно да одговараат на доставените барања за информации од јавен карактер.

Компаративни податоци во однос на роковите за добивање одговор на барање за информација од јавен карактер

Рокот предвиден за добивање одговор на барање за слободен пристап до информација од јавен карактер во Република Македонија, во согласност со Законот, е 30 календарски дена (или дури и 40 дена во некои случаи) и е еден од најдолгите во Европа. Временската рамка во Бугарија и во Полска е 14 календарски дена, во Романија и Словачка е 10 работни дена, во Унгарија, Србија и Босна и Херцеговина е 15 работни дена. Крајниот рок за институциите на ЕУ да одговорат на бараната информација е 15 работни дена.

Временска рамка за одговор на барања за пристап до информации од јавен карактер

Земја	Работни денови	Календарски денови	Продолжувања
Европска Унија	15		
Албанија		40	10
Ерменија	5		25
Босна и Херцеговина	15		15
Бугарија		14	14
Хрватска	15		30
Чешка	15		10
Данска	10		
Грција		30	
Унгарија	15		
Косово	15		15
Латвија	15		10
Македонија		30	10
Полска		14	
Португалија	10		
Романија	10		30
Србија	15		
Словачка	10		10
Словенија	20		30
Шведска	веднаш		

Во прилог на потребата од иницијатива за скратување на роковите за добивање информации од јавен карактер одат неколку аргументи.

Прво, Законот се спроведува шест години, што значи дека институциите имаат искуство и воспоставени механизми кои би можеле да бидат функционални, дури и во пократок временски период.

Второ, дел од институциите успеваат да дадат одговор во рок од само неколку дена, што докажува дека останатите кои се придржуваат до крајниот рок од 30 дена тоа го прават не затоа што не можат да одговорат побрзо, туку затоа што го користат законскиот максимум.

Трето, повеќето од европските земји и земјите-членки на ЕУ имаат пократки рокови и Македонија треба да се усогласи со нив.

Препораки

- Новинарите подобро и подетално да се запознаат со законски загарантираното право на слободен пристап до информациите од јавен карактер.
- Со оглед на едноставните процедури за доставување барања за информации од јавен карактер, новинарите треба секојдневно да го користат овој инструмент како потенцијален извор на значајни информации кои се релевантни за објавување.
- Новинарите да го засилат притисокот врз институциите доследно да се почитува Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, не само преку зголемување на бројот на барања што им ги доставуваат, туку и со јавно објавување на случаите во кои побараните информации не биле доставени.
- Проблемот на затвореноста на домашните институции новинарите треба да го надминуваат со поголема примена на правото на пристап до информациите од јавен карактер во други земји, потенцијални иматели на информации значајни и за македонската јавност.
- Новинарите треба повеќе да го користат правото на пристап до информации и во институциите на Европската Унија за сите теми кои се релевантни за односите на Македонија со ЕУ.
- Новинарите треба во своите редакции да ја негуваат културата на поголема примена на правото за пристап до информациите од јавен карактер, кое не смее да почива само на волјата на одделни новинари.
- Имателите на информации од јавен карактер треба доследно да го почитуваат Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер и да ги доставуваат побараните информации во целост онака како што се побарани.
- Имателите на информации треба да го промовираат законското право на пристап до информации, задолжително поставувајќи ги на видливо место на своите веб-страници: листата на информации од јавен карактер што ги поседуваат, начинот на доставување на барањата и одговорното лице во институцијата задолжено за остварување на ова право.
- Комисијата за заштита на информациите од јавен карактер да преземе конкретни мерки за засилување на притисокот врз институциите за доследно почитување на Законот и за напуштање на сегашниот однос на селективна примена на законските обврски.
- Со оглед на фактот дека најголем дел од институциите не одговараат на доставените барања веднаш или во текот на само неколку дена, туку чекаат на истекот на крајниот рок, потребно е негово скратување од сегашните 30 дена во насока на зголемување на протокот на релевантни информации и зголемување на транспарентноста на институциите.

Повеќе информации за проектот на:

www.freeinfo.mk и www.ccc.org.mk

Центар за граѓански комуникации
бул. Кочо Рацин 26/1-2, 1000 Скопје
тел/факс: (02) 3213-513
email: center@ccc.org.mk